

Kloosterkerk, Den Haag

12 januari 2020 – eerste zondag na Epifanie – dienst met Avondmaal

1 Kon. 16,29-33 en 1 Kon. 17,1-6 en Lukas 12,22-26

ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Zo aan het begin
van het nieuwe jaar
lijkt het altijd
alsof er wat te kiezen valt
er is een voornemen zus
of een ambitie zo
en soms lukt dat ook
maar we weten ook
dat we onszelf
– mens van het oude jaar –
gewoon meenemen
het nieuwe jaar in
en dat dat nieuwe jaar
al snel
weer trekken krijgt
van het oude
met al die dingen
gevoelens en gedachten
die er al waren
en waar we
nu eens wel
en dan weer niet (zo goed)
mee om kunnen gaan
nee, niets menselijks
is ons vreemd
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Niet alleen
onze eigen dingen
gevoelens en gedachten
nemen we mee
het nieuwe jaar in
ook de mensen
met wie wij leven
gaan met ons mee
sommigen zijn voor ons
een bron van vreugde
een rots in de branding
hoop in bange dagen
maar er zijn er ook
met wie we
moeilijk
door een deur kunnen
die ongemak oproepen
misschien wel weezin
en wie weet
zijn wij het zelf wel
die dat oproepen
bij een ander
immers
niets menselijks
is ons vreemd
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Zo ver
is dit jaar
nog niet onderweg
of we herkennen
de patronen
van hoe het altijd
al was:
een vliegtuig
uit de lucht geschoten
een continent in brand
de leugen
die voor waarheid
wordt verkocht;
er wordt wat opgeofferd
voor het behoud
van de macht
voor het ophouden
van de schijn
voor het verbloemen
van onze kwetsbaarheid.
Niets menselijks
is deze wereld vreemd
daarom hopen we op
en werken we
aan verandering
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

Vandaag begint er hier een serie diensten over de profeet Elia. Hij behoort tot de zog. vroege profeten: zij treden op in de tijd van de koningen. Elia treedt op als godsman als het koninkrijk van David in twee delen uiteen is gevallen: er is een Noordrijk, dat Israël wordt genoemd en een Zuidrijk, dat Judea heet. Ieder deel heeft zijn eigen koning. Elia treed op in het Noordrijk. Samaria is daarvan de hoofdstad. De stad is gebouwd door koning Omri, de vader van koning Achab. Het is die koning, en met diens vrouw Izebel met wie Elia in de clinch ligt.

Preek

Wie is God? Dat is de vraag die in de verhalen over de profeet Elia centraal staat. Wie is God? Of misschien beter: wie is jouw God? Want de vraag wie God is, kun je aan de hand van eindeloos veel gedachten, ideeën, speculaties voeren. Hoogst interessant, zeker. Maar het is ook een vraag waarbij je zelf buiten schot kunt blijven. Maar dat kan niet bij de vraag: wie is jouw God? Je kunt die vraag ook anders stellen: wie of wat heeft het in jouw leven voor het zeggen? Door wie of waardoor laat je je leiden?

Lastige vraag, natuurlijk, want we zijn ons niet voortdurend van deze vraag bewust. Veel dingen gaan zoals ze gaan, ze komen op ons pad, we handelen naar bevind van zaken, we worden beïnvloed door het milieu, om niet te zeggen: de bubbel waarin we verkeren, maar soms kijk je terug of vooruit, of vraag je jezelf op een kruispunt van je leven af: wat is het nu dat mij zus of zo doet denken en doen? Hoe kwam ik op dat pad terecht, waar gaat het met mijn leven naar toe? En wat was, wat is daarin leidend?

De Bijbelse verhalen kauwen een antwoord daarop niet hapklaar voor. Misschien moet je wel zeggen: Het is eerder andersom, zij stellen een vraag. Zij stellen vooral die ene de vraag: wie is jouw God? zodat je over die vraag gaat nadenken en tot inzicht komt. En dat is precies wat de verhalen over Elia willen oproepen.

Maar wie is die Elia eigenlijk?

We weten nagenoeg niets van hem. In het boek *Koningen* komt hij uit het niets naar voren. Opeens is hij daar, de *Tisbiet Elia uit Gilead*. Ik zei wel, de profeet Elia, maar zelfs dat staat er niet bij. Zijn introductie is minimaal. Over zijn roeping gaat het niet. Nergens overhandigt hij zijn visitekaartje. Wie hij is zal moeten blijken uit wat hij doet en zegt. Maar wat er wel staat is een vingerwijzing: hij komt uit Tisbe, uit Gilead. Dat is: uit een uithoek van het Noordrijk van Israël. Alsof de schrijver zeggen wil: met het centrum, met de macht heeft Elia niets op.

En dat is ook zo: de macht in het Noordrijk ligt bij koning Achab. In de annalen komt hij er goed van af. Twee-en-twintig jaar regeert hij en het is een tijd van groei, van voorspoed en militaire successen. Maar het Bijbelse verhaal ziet het anders. Daar is de vraag niet: hoe oordeelt de geschiedenis over de koning, maar: hoe heeft de koning zich verhouden tot de Tora, tot de wetten van Mozes. Door wie heeft Achab zich laten leiden, oftewel: wie was zijn god? En het verhaal is er helder over: de god van Achab is Baäl.

Nu moet u weten: de Baälverering is een vruchtbaarheidscultus. Achabs vrouw Izebel, heeft die meegenomen uit haar land. In die cultus is Baäl de god die de regen brengt; de regen, die de ontvankelijke aarde zo bevrucht, dat er groei uit voortkomt. Zo houdt de Baäl de ononderbroken cyclus van de voorspoed, van de zekerheid, van het succes in stand, tenminste als hij maar voldoende vereerd wordt. Vandaar dat koning Achab een tempel voor de Baäl laat bouwen in Samaria. Voorspoed in de Baälscultus is namelijk geen gave, niet iets wat je krijgt (genade), maar het is een soort magisch wiel dat alleen maar draaien blijft als de mens op tijd zijn offers brengt. De dienst aan de Baäl is de verering van het succes, van het meeslepende verhaal van de tomeloze ambitie dat het beste nog niet goed genoeg is, met alle offers die die ambitie van een mens, een land, een volk, een wereld eist. De Baälscultus is de verering van het ongebroken leven.

Maar de vraag is natuurlijk: bestaat zo'n ongebroken leven wel? En wat suggereert die vraag, eigenlijk? Dat het leven pas goed is, als het ongebroken is? Ik hoorde deze week Fokke Obbema spreken bij DWDD (uitzending 9/1/20). Obbema is journalist. Hij schreef jarenlang over Europa en China, maar hij kreeg een hartstilstand waar hij wonder boven wonder het leven bij behield; sterker nog, hij hield er fysiek niets aan over. Eenmaal teruggekeerd in het gewone leven – dat zo gewoon niet meer was – kwam de vraag bij hem naar boven: dat ik nog/weer leef is fantastisch, maar wat is nu eigenlijk de zin er van, van het leven? Hij voerde gesprekken met tal van mensen over de essentie van het bestaan, maar hét antwoord vond hij niet. Wel, zo vertelde hij, is mijn leven betekenisvoller geworden. Toen de interviewer vroeg, door wie hij het meest geraakt is, noemde hij o.a. de naam van predikant Claartje Kruijff, want, zei hij: zij had het over de kwetsbaarheid van het bestaan. En voor die kwetsbaarheid, zo had hij van haar begrepen, moet je niet weglopen, maar je moet die omarmen. Want in je kwetsbaarheid kun je

je werkelijk verbinden met de ander. En die verbinding in kwetsbaarheid gaat zo veel verder en dieper en brengt zoveel meer 'zin' dan wanneer je je alleen maar met de ander onderhoudt over de dingen die op rolletjes lopen, over alles wat lukt en succesvol is. Aldus Obbema.

En ik dacht: ja, als dat inderdaad de maatstaf is voor de zin van het bestaan, dat het allemaal fantastisch moet zijn, een ongebroken leven, wordt het leven dan niet een soort toneelstukje, het theater van de voorspoed? Wordt het dan niet een soort cultus, een Baälsreligie van het succes, van de groei, van de vruchtbaarheid? Wordt het leven dan niet een tredmolen, waarin we plaatsnemen om dat magische wiel van de efficiëntie en het rendement met de nodige offers maar in beweging te houden.

En schuilt daarin niet een enorme paradox, namelijk dat al die offers die we brengen voor dat ongebroken leven, er nu juist voor zorgen dat het leven helemaal niet ongebroken is. We spreken natuurlijk wel graag over winnaars – 'iedereen is een winnaar', zegt een of andere reclame – maar we weten dat waar er winnaars zijn, er ook en meestal veel meer verliezers moeten zijn. En wat we menen te winnen aan de voorkant van het succes, daar verliezen we ook aan de achterkant ervan: de schade aan onze gezondheid, aan het milieu, het verlies van gemeenschapszin, een wereld waarin mensen wonen die wel mee kunnen komen en die dat niet (meer) kunnen.

Zo ongebroken is dat leven niet, maar er zijn er genoeg die er in geloven. Het is hun god. Het is de god van Achab. En dan staat die profeet op, Elia, die in die Baälscultus, in dat magische wiel van het succes een spaak steekt. De eerstkomende jaren, zegt hij tegen koning Achab, heeft de Baäl niets te vertellen: geen regen, geen dauw zal de aarde bevruchten. Weg met de illusie van het ongebroken leven.

Wat Achab er van vindt, laat de schrijver achterwege. Neemt de koning de woorden van Elia niet serieus? Is hij met stomheid geslagen? Hoe dan ook: hij zwijgt in alle talen. En onmiddellijk daarna vertrekt Elia, op last van de Eeuwige. En dat is zo mooi, zo menselijk in die verhalen over Elia: hij zegt hier – en later ook – de koning dan wel waar het op staat, maar tegelijkertijd is hij ook bang – hij vlucht en vertrekt buitenslands. Hij kiest niet voor deze cultus van de Baäl, maar laat zich leiden door die vreemde God, die rondzwerft en zijn oog laat vallen op degenen die het niet redden in een wereld die leeft van de verering van wat succesvol is, van wat vruchtbaar is, van wat alleen maar groeit en groeit.

En zo laat Elia zijn land achter zich na de koning gewaarschuwd te hebben dat deze cultus, deze verering van het ongebroken leven, uiteindelijk zal uitlopen op de leegte, het niets, de dood.

En Elia, hoe moet hij verder met zijn gebroken bestaan, ver weg van de bewoonde wereld? Omarmt hij zijn kwetsbaarheid. Ja, je zou dat zo wel kunnen zeggen. Hij gaat op weg, hij laat zich leiden door wat de Heer hem zegt, zonder vragen te stellen. Hij laat alles achter en gaat een onbestemde toekomst tegemoet. Weg van de god van het succes, van het 'ik geef jou wat, geef jij mij wat'-geloof, geeft hij zich over aan de voorzienigheid, aan wat hem gegeven wordt. Water zal hij drinken uit de rivier en 's ochtends en 's avonds brengen de raven hem brood en vlees. Zij zijn de klapwiekende bringers van Gods goede zorg, de thuisbezorgers van de genade.

Is dat niet een beetje vreemd, want raven zijn in de joodse traditie onreine dieren. Ze zijn er wel, maar ze zijn het net niet. Denk maar aan die raaf die Noach als eerste vogel uit laat vliegen. Hij vliegt maar heen en weer, maar het is de duif die later met het olijfblad in zijn snavel terugkeert. Bij Lukas zegt Jezus tegen zijn vrienden: *Kijk naar de raven: ze zaaien niet en*

oogsten niet, ze hebben geen voorraadkamer en geen schuur, het is God die ze voedt. Hoeveel meer zijn jullie niet waard dan de vogels (Lukas 12,24). Bij Matteüs in de Bergrede staat een soortgelijke zin, alleen daar heten ze niet raven maar 'vogels van de hemel'. Zou Matteüs de raven vervangen hebben door vogels, aangezien zijn evangelie vooral voor Joodse oren is bestemd, oren die er wellicht minder gecharmeerd van zijn om vergeleken te worden met de onreine raven?

Maar Elia moet het juist hebben van de raven, van onreine dieren die hem voorzien van het broodnodige. Alsof het verhaal wil zeggen: de vraag hier betreft niet de kwestie rein of onrein, maar de echte vraag is of Elia erop durft te vertrouwen dat er voor hem gezorgd wordt, linksom of rechtsom. Wie is zijn God? Die van de vruchtbaarheid waarvan we denken dat die altijd maar doorgaat, of die van het gebroken leven, waarin het aankomt op volharding, op trouw en geduld, op omgaan met je kwetsbaarheid, op niets meer verwachten en toch durven hopen op een nieuw begin?

Die vraag zal telkens weer terugkomen in deze verhalen: wie is je God, waarop stel je je vertrouwen? En die vraag komt telkens terug in een mensenleven dat er open voor staat. Wie is je God, wie (of wat) heeft het voor het zeggen in je leven? Door wie laat je je voeden? Is het de Baäl, met zijn altijddurende honger naar meer, meer succes en meer offers, of zijn het de raven, die onreine dieren, teken van Gods zorg voor de wereld, in het bijzonder voor wie de boot van het succes hebben gemist?

Als wij zo aan tafel gaan, is dat precies de vraag waar het om draait: waardoor laat je je voeden? Straks is dat door een klein stukje brood en een klein slokje wijn. Ze verwijzen naar een mens die geofferd werd op het altaar van de ongebroke wereld. Veel is het niet, maar je krijgt het, zomaar, en het is genoeg om mee verder te kunnen in dit kwetsbare bestaan.

Bronnen

Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, EKK I/1, Mt 1-7, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener 1985

Antoinette Bonal, 'Élie, *Lire et Dire* (website: www.lire-et-dire.ch)

Fokke Obbema, *De zin van het leven: Gesprekken over de essentie van ons bestaan*, Amsterdam: Atlas Contact, 2019

Gebeden, stil gebed en Onze Vader

Wie onze God is
wie U bent
moet telkens
weer blijken
in wat we zeggen
en doen

Dat vraagt om
oefening
en geduld
om een gemeenschap
waarin we bemoedigd worden
gedragen
vergeven
misschien wel
op zijn tijd
gecorrigeerd.

Laat de tafel
daarbij
een plaats zijn
waar uw goede geest
over ons
vaardig wordt
en we leren

ons te voeden
met het brood
en de wijn
die ons gegeven worden
tekenen van uw stille kracht
van uw voorliefde
voor de kwetsbare mens.

Daarom bidden wij
dat wij
die kwetsbare mens
in het oog houden
ook dichtbij ons,
hier in deze kerk
in deze stad
en dat wij
durven vragen
wat we nodig hebben
als we zelf
broos en breekbaar zijn.

Wij bidden voor wie
succes hebben
dat hun voorspoed

hen niet verblindt
maar hun de ogen opent
voor het geluk
dat ze hadden
en voor de ander
die dat geluk niet had.

Wij bidden
voor wie verdrietig zijn
om een leven dat voorbij is
en noemen in het bijzonder...
Wij gedenken hen
voor uw aangezicht
met eerbied en genegenheid.
Wij bidden voor...
verdrietig om wie zij
moesten laten gaan
en voor...
in de zorg om haar
gezondheid.

In stilte...

*NB! Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.
U steunt ons werk ermee!*